

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כב, תשל"א

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

כּוֹי פּרַח עַל הַגַּג וְהַטִּיל בִּיצָה

(ל"לקט פתגמים על החי בספרותנו" של י' הורביץ, ערך פרה)

פתגם יש ביידיש, והוא משל לדבר שאין בו ממש, לדבר דמיוני שלא היה ולא נברא: א קו אין געפּלויגן איבערן דאך און געלייגט אן איי, ותרגומו: פרה עפה על הגג והטילה ביצה. גַטְלוּ מַנְדְּלִי מוֹכֵר סִפְרִים לַפְתָּגִם זֶה וְהַלְבִּישׁוּ לְבוֹשׁ עֵבְרִי, כּוֹנֵן בְּסִפּוּרוֹ "בִּישִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה", שֶׁנִּדְפַס לְרֵאשׁוֹנָה בְּשַׁנַּת תִּרְנ"ד: "ואם לאומי פירושו כמו שאדוני אומר, הרי שפיפון אינו עוד "הפיפערנאטער" אלא כּוֹי פּרַח עַל הַגַּג וְהַטִּיל בִּיצָה". כּוֹי זֶה, שֶׁמְנַדְּלִי בַחַר בּוֹ לְתִרְגָּם אֶת מַלְת קוּ (פְּרָה) מַחֲמַת דַּמְיוֹן שֶׁבְּצִלְלִיל, נֹזֵכֵר בְּמַשְׁנַת בִּיכּוּרִים ב, ח: "כּוֹי יֵשׁ בּוֹ דַּרְכִּים שׁוֹה לַחֲיָה, וְיֵשׁ בּוֹ דַּרְכִּים שׁוֹה לְבַהֲמָה, וְיֵשׁ בּוֹ דַּרְכִּים שׁוֹה לְבַהֲמָה וְלַחֲיָה, וְיֵשׁ בּוֹ דַּרְכִּים שׁוֹה לֹא לְבַהֲמָה וְלֹא לַחֲיָה". וְנַחֲלֵקוּ בּוֹ חֲכָמִים אִם חִיָּה הוּא וְאִם בַּהֲמָה (בְּבַלְי חוּלִין פ ע"א; יְרוּשָׁלַּיִם בִּיכּוּרִים ב, ז), וּמִכָּל מַקּוֹם אֵינּוּ עוֹף הַמַּעְזוּפָּף וְהַטִּיל בִּיצִים. בְּפֶרֶק הָרֵאשׁוֹן שֶׁל "מַסְעוֹת בְּנִימִן הַשְּׁלִישִׁי".

פירוש:

1. מכל צורותיה של מלה זו (כּוֹי, כּוֹי, כּוֹי, כּוֹי) – עיין מילון בן-יהודה עמ' 2280; ח' ילון, מבוא לנוסח המשנה, עמ' 19) בחרנו לנקד כּוֹי במובאותיהם של מנדלי ושל ברנר. הצורות כּוֹי, כּוֹי מצויות במשניות "אשכנזיות".

שנדפס לראשונה בשנת תרנ"ו, חזר מנדלי וכתב בשינוי לשון: "וכשאתה עומד לפניהם ומספר, למשל, בשאר מטעמים ומיני מזונות, מלבד דגים ורוטב וצלי-קדירה ולפת, הרי דבריך נראים להם תמוהים ומשונים, וכל אחד מלגלג ואומר בדברי-חידודין כאילו אתה שוטה ומשטה בהם בדברי-הבאי – עורבא פרח, כ"ו פרח באויר והטיל ביצה". שינוי זה "פורח על הג" "פרח באויר" יסודו הביטוי "מגדל הפורח באויר" (סנהדרין ק"ע"ב), שאף הוא ענינו דבר שאין בו ממש, והוא מצוי בסיפורי מנדלי (ראה "המילון החדש" של א' אבן-שושן, בערך מְגַדֵּל). וגם י"ח ברנר בסיפורו "מהתחלה", שנדפס לראשונה ב"התקופה" כרך טז (תרפ"ב), כותב: "כל התרופות של חברת "שומרי שבת" של עכשיו הנן – כ"ו שפרח על הגג והטיל ביצה". א"נ גנסינ השתמש ברישא של הביטוי בבחינת רמז שהקורא מבין. בפרק הראשון של סיפורו "אצל", שנדפס לראשונה בשנת תרע"ג, הוא כותב: "יש, למשל, שהיא מתחילה מפטפטת בְּכַוֵּי² שפרח...³ כלומר – יש אפילו שבפטפט בלבד לא סגי לה...".

2. כך מנוקד במקור.

3. שלוש הנקודות במקור.

האקדמיה ללשון העברית

פרס מקרן על שם שמחה זאב ומלכה זאלצמאן

לעידוד חקר הלשון העברית

האקדמיה ללשון העברית מכריזה בזה על פרסי זאלצמאן

לשנות תשל"ב ותשל"ג — כל אחד בסך 3,000 ל"י.

(1) פרס תשל"ב יינתן על מפעל מחקרי של יחיד או של

יחידים — בתחום הלשון העברית — בין שכבר הוחל

בו ובין שעדיין לא הוחל בו.

הצעות, המוגשות לאקדמיה לשם קבלת הפרס, חייבות

לכלול תכנית, המתארת ומפרטת את דרך המחקר.

ההצעות יישלחו אל האקדמיה ללשון העברית, ת"ד 3449,

ירושלים, לא יאוחר מיום א' במנחם אב תשל"א (1971).

(2) פרס תשל"ג יינתן על הטוב שבמחקרים, שייכתבו על

הנושא:

"אופייה של לשון העיתונות הישראלית (למן שנת תשל"ל)".

הכותב רשאי לדון במיוחד שבאוצר המלים (כגון חידושים,

העדפות, השפעות מבית ומחוץ) או בנושאים הנראים

לו בתחום התחביר או הסגנון. אין לשונם של כתבי-עת

לספרות וכדו' ושל המוספים הספרותיים נכללת בנושא.

מחקר, המוגש לפרס תשל"ג, לא יהא פחות משני גיליונות

דפוס של 24,000 סימני דפוס בכל גיליון. המחקרים

יוגשו בכתב מכונה ובארבעה עותקים. על גוף החיבור

לא יציין המחבר את שמו, אלא פסוק או מימרה וכיו"ב,

ויצרף מעטפה סגורה, ובה הפסוק או המימרה, ועל ידם

שם המחבר ומענו. כל דבר אחר, העשוי לגלות את שם

מחבר המחקר, פוסלו בהתחרות.

המשתתפים בהתחרות מתבקשים לשלוח את מחקרם של

האקדמיה ללשון העברית, ת"ד 3449, ירושלים, לא יאוחר

מיום א' במנחם אב תשל"ג (1973).